

ΝΕΟΛΟΓΟΥ

ΕΒΔΟΜΑΔΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ Σ. Ι. ΒΟΥΤΥΡΑΣ.

ΑΡΙΘΜΟΣ 32.

ΤΟΜΟΣ Β΄.

30 ΜΑΪΟΥ 1893.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ.

ΗΡΟΚΛΕΟΥΣ ΒΑΣΙΛΔΟΥ
ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΠΡΟΦΟΡΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΙΜΑΙΑΙ ΔΙΑΤΡΙΒΑΙ

πρὸς τὸν Μαρκήσιον de QUEUX de SAINT-HILAIRE

ἀνέκδοτοι.*

Ὁ Engel ἴδιον ἔχει κεφάλαιον, ἢ Ἀρχαιότης τῆς νεοελληνικῆς προφορᾶς ἐπιγραφόμενον, ἐν ᾧ πολλῶν γνῶμαι μνημονεύονται, ὁμολογούντων τὴν ἀρχαιότητα αὐτῆς. Πρῶτος ὁ ἀρχαῖος καθηγητὴς Ἑρασμος Schmidt τὴν ἀληθῆ τὸ ζήτημα τοῦ λόγου ὑπέδειξεν εἰπών: «ἡ προφορὰ τῶν Ἑλλήνων φυσικὴ ἐστὶ καὶ ἀρχαῖον λείψανον, ἢ δὲ τοῦ Ἑράδμου τεχνικὴ, νεωστὶ εὐρεθεῖσα». Τῆς γνώμης τοῦ διασημοῦ γραμματικοῦ Rost μνησθεὶς ἦδη ἐποιεσάμεθα ὁ δὲ Θεϊρόσιος, κάτοχος ὢν τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νέας ἑλληνικῆς, ἄχρι τῆς ἀνδρικήας ἡλικίας ὁπαδὸς ἦν τῆς Ἑρασμικῆς προφορᾶς· ἐλθὼν δὲ εἰς Ἑλλάδα καὶ τὴν ἔθνικὴν ἐκμαθὼν προφορὰν ἠλλάξε γνώμην, ὅτε εἰς τὴν Ἑρασμικὴν πατριδα ἐπανῆλθεν, ὡς γίνεται φανερόν ἐκ τῶν σπουδαιωτάτων λόγων οὓς λέγει ἐν τῇ ἑλληνικῇ γραμματικῇ αὐτοῦ, ἐπιστάμενος ἐκατέρωθεν τὰς προφορᾶς· «ἐάν προταθῆ μοι ἐκλογή, ἐν πᾶσι καὶ ὑπέροπλι τὴν προτιμῆσιν τῇ Ρεϋχλιανείῳ ἢ τῇ νεοελληνικῇ δίδωμι, οὐ μόνον διὰ τοὺς προεκτεθέντας (ἐπιστημονικοὺς) λόγους, ἀλλὰ καὶ διότι ἐν τῷ νῦν ἑλληνικῷ ἰδιώματι, ἐν τῷ στόματι μάλιστα τῶν πεπεδευμένων, ἢ γλώσσα καλῶν καὶ εὐφώνων παρέχει ἁρμονίαν» (Engel σελ. 39 καὶ 100).

Ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου πλὴν τοῦ Θεϊροσίου καὶ ἄλλοι διάσημοι καθηγηταὶ τὴν ἀρχαιό-

τητα τῆς ἔθνικῆς τῶν Ἑλλήνων προφορᾶς ἀνεγνώριζον καὶ κατ' αὐτὴν ἐδίδασκον, ὁ γηραιὸς Spengel καὶ ὁ προῶρος τελευταῖος Bursian, ὃς ἔτη τινὰ ἐν Ἑλλάδι διατρίψας, ἐν τῇ πατρίδι τοῦ Πλάτωνος καὶ Δημοσθένους τὴν προφορὰν ἐξέμαθεν. Ἐν δὲ τῷ συνεδρίῳ τῶν γερμανῶν φιλολόγων (in Frankfurt a M.) τῷ 1860 τὸ περὶ προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐκίνησε ζήτημα, ὑποστηρίζων ὅτι τὰ σύμφωνα μάλιστα ἐν τῇ νῦν γλώσσῃ τὴν ἀρχαίαν προφορὰν διτήρησαν· «ἐφ' ᾧ οὐδένα ἔχω λόγον, λέγει, ἀπορρίψαι τὴν νῦν προφορὰν τῶν συμφώνων». Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ἀντεῖπεν αὐτῷ, ὁ καθηγητὴς Eckstein, πρόεδρος τοῦ συνεδρίου, εἶπεν, «ἀποφέρω μετ' ἐμᾶς τοῦ ἀποτελέσματος τῆς ἀνακοινώσεως ταύτης, καθότι οὐδεὶς τῆς Ἑρασμικῆς προφορᾶς ὑπερασπιστὴς ἀνέστη. Χαιρετίζω δὲ τοῦτο ὡς τὸ λαμπρότατον ἀποτέλεσμα». Τὸ τρόποιον ὅμως τοῦτο τοῦ Bursian οὐκ εἶπε καθέυδεν τὸν καθηγητὴν Blass (ἴδ. Ueber die aussprache des Griech. ἐκδ. 2, σελ. 71).

Ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὁ διδάκτωρ τῆς φιλοσοφίας Foy, διατρίβων ἀπὸ τινων ἐτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ποσούτῳ καλῶς ἐξέμαθε τὴν λαλουμένην, ὥστε λαλεῖ αὐτὴν ἀπταιστώως καὶ δυσκόλως διακρίνεται ὅτι ξένος ἐστὶ, γράφει δὲ αὐτὴν καὶ κάλλιστα. Οὗτος ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ (Lautsystem des Griechischen Vülgärsprache, Leipzig 1879) λέγει περὶ τῆς νέας ἑλληνικῆς, ὅτι ἐστὶν ἡ νεωτάτη μορφή τῆς ἀνελιξέως τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς γλώσσης, ὁμοιότερα τῇ ἀρχαίᾳ ἢ ῥωμανικῇ τις διάλεκτος τῇ λατινικῇ, ἢ νεοῖνδικῇ τῇ Σανδοκρίτῃ... αἱ δὲ σπουδαιότεραι μεταβολαὶ δι' ἃς τὸ νέον ἰδιῶμα τοῦ ἀρχαίου διακρίνεται, οὐ ξένος ἐπιπεργείας εἰσὶν ἐπιγεννήματα, ἀλλ' ἢ ρίζα καὶ ἢ ἀρχὴ αὐτῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ εὑρίσκονται ἑλληνικῇ... Τοῦτο ἰσχύει λεγόμενον καὶ περὶ τῶν μεταβολῶν τῶν φθόγγων, καὶ τοῦτο διὰ τῶν ἐπομένων σελίδων ἐμπεδώσομεν».

Καὶ ὁ Ἀμερικανὸς δὲ Everett Brady νεωστὶ (τῷ 1886) ἐκδοὺς ἐν Γοττιγγῇ πραγματεῖαν (Die Lautve-

*) Ἴδ. ἀριθ. 27, σελ. 523—525.

rän derungen der Neugriechischen Volkssprache und Dialecte nach ihrer Entwickelung aus dem Altgriechischen), πολλάκις επισκεψάμενος τὴν Ἑλλάδα καὶ μελετήσας τὴν χώραν ἐκφράζει τὴν πεποιθισιν, ὅτι τὸ ἀρχαῖον αἰσθημα (das antique-Gefühl) ἰσχυρῶς ἐστὶ ζωογονεῖ τὴν τε γλῶσσαν καὶ τὸν λαόν. Ἡ νέα ἑλληνικὴ, λέγει, φαινόμενον ἐστὶν ἐν τῇ φιλολογίᾳ καὶ θαῦμα ὅτι ζῆ.

Περὶ προφορᾶς ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ ἐκτενέστερον ποιησόμεθα λόγον· τοσοῦτον μόνον λέγομεν νῦν, ὅτι ὡς πρὸς τὴν κλασικὴν παιδείσιν ἐν τῇ Δύσει, ἡ νεοελληνικὴ προφορὰ πολλὰ παρέχει πλεονεκτήματα, καὶ μάλιστα τὴν ἐνότητα, τὴν εὐκολίαν καὶ τὴν πραγματικότητα, ὅτι προφορὰ ἐστὶ τοῦ ἑλληνιστῆ λαλοῦντος ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὃς στενωτέρας πρὸς τὴν Δύσιν ἔχει σχέσεις καὶ αἰεὶ πρὸς τὰ κρεῖττω προκόπτει».

Ὁ Engel, ὃς ἐν τῷ συγγράματι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἀρκυτέλους ὑπέρ τῆς ἀρχαιότητος ὑπερμαχεῖ τῆς ἐθνικῆς προφορᾶς, λέγει, «οἱ Ἕλληνες ὡς ἦσαν κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἐκτακτοῦ λαοῦ οὕτω καὶ νῦν γλωσσικῶς εἰσι θαυμασιῶς ἐκτακτοῦ λαοῦ».

Ὁ Blass οὐ γινώσκει ὅτι ἡ ἐθνικὴ τῶν Ἑλλήνων προφορὰ ἐξ ἀρχαίων χρόνων ἔχει τὴν ἀρχὴν ἀκτῆς; γινώσκει τοῦτο καὶ ὁμολογεῖ, διότι λόγον ποιούμενος περὶ τῆς προφορᾶς τῶν Βοιωτῶν, οἵτινες τὸ π ἔγραψον καὶ ἀπήγγελλον εἰ, εἴρως=ἦρως, τὴν δὲ διψογγον εἰ ρ, Θεογγίων, ἄρχι, κινένας Φιδίας=Θεογγεῖτων, ἄρχει, κειμένας, Φειδίας, τὴν δὲ αἰ αε (=ε), ἀσχωρῶνας=αἰσχωρῶνας, ἐπάγει: «Κατὰ τοὺς ὑστερον χρόνους αἱ παρὰ Βοιωτοῖς ψθογγολογικαὶ μεταβολαὶ καὶ εἰς τὴν κοινὴν γλῶσσαν εἰσεχώρησαν, οὐχ ὅτι, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Ahrens, ἡ βοιωτικὴ διάλεκτος μέτρον ἐγένετο τῶν ἄλλων Ἑλλήνων καὶ μάλιστα τῶν ἑλληνιζόντων, ἀλλ' αὕτη πρωϊότερον τῶν ἄλλων (ἀπὸ τοῦ πέμπτου αἰῶνος π. χ.) ὑπέστη τὴν μεταβολὴν τῶν ψθόγγων, ἥτις ἐν συνόλῳ ἐν τῷ πνεύματι τῆς γλώσσης ἔκειντο».

Εἰ δὲ αἰμεταβολαὶ αὗται τῶν ψθόγγων ἦσαν ἐν τῷ πνεύματι τῆς γλώσσης, καὶ φυσικῶς καὶ μοιραίως ἐπῆλθον κατὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς ἀνάπτυξιν, διὰ τί ὁ σοφὸς Blass καλεῖ αὐτὰς βαρβάρους καὶ ἀποφώλια τέρατα; διὰ τί οὕτω ταχέως τῶν ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένων ἐπιλανθάνεται; οὐκ ἦν ἄλλως γενέσθαι ὁ σοφὸς ἀνὴρ ὑπαγόμενος ὑπὸ τῆς συννεθείας καὶ ἔξω, ἵνα μὴ εἶπω τῆς προλήψεως, οὐ διαλείπει τὴν ἐθνικὴν προφορὰν καλῶν νεοελληνικῆν, προφορὰν τῶν νέων Ἑλλήνων, ἐξ οὗ ἠρῶσατο τὸ δικαίωμα ταύτην μὲν καὶ ἑτέροις κοσμεῖν ἐπιθέτοις τῶν δὲ Ἑλλήνων κατηγορεῖν, ὅτι ὑπὸ ἐθνικοῦ φανατισμοῦ τυφλώσαντες οὐχ ὀρθῶς τὴν ἀληθῆ, τὴν γνησίαν προφορὰν τῆς ἀρχαίας—τὴν ἐρασμικὴν,—οὐδ' ἐν τοῖς σχολείοις αὐτῶν παραδέχονται αὐτὴν, ἀποδοκράκίζοντες τὴν ἑτέραν, τὸ ἀποφώλιον τέρας.

Πρὸς τοῦτον ἀπαντᾷ ὁ Engel, «ὅτι οἱ Ἕλληνες τὴν ἐρασμικὴν προφορὰν εὐρίσκουσι φρικώδη, τοῦτο οὐκ ἐστὶν ἐθνικὸς φανατισμός», ὡς ὁ κ. Blass δι' ὀχρῶνεται· διότι ἕκαστος λαὸς φυσικὸν ἔχει δικαίον μὴ μόνον τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἰδιοφυῖαν αὐτῆς προφέρειν, ἀλλὰ καὶ ταύτην τὴν προφορὰν γνησίαν καὶ καλλίστην ὑπολαμβάνειν. Ἐγὼ νομίζω

ὅτι μάλλον ἐθνικὸς φανατισμὸς ὄξει, ἐάν τις γερμανὸς διδάσκαλος ἀξιοῖ ὅτι ἡ γερμανικὴ προφορὰ τῆς ἑλληνικῆς γνησιωτέρα ἐστὶ καὶ καλλίστη· πλὴν ἡμῶν οὐδεὶς λαὸς τὴν γερμανικὴν προφορὰν τῆς ἑλληνικῆς ὑπολαμβάνει κρεῖττονα καλὴν. Ὁ Ἕλληνας Οἰκονόμος λέγει (ἐν τῷ «περὶ γνησίας προφορᾶς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης συγγράμματι αὐτοῦ»), «ὅσον ἂν τὴν καλλωπίζωσι, δὲν τὴν εὐρίσκωμεν καλὴν, οὐδ' αἰσθανόμεθα ὅλως τὰ θέλητρα τῆς· ἀλλὰ μάλιστα μᾶς φαίνεται ὀχληρὰ καὶ ἀνδεστάτη· μᾶς ξεσχίζει τὴν ἀκοήν, μᾶς στρέφει τὰ σπλάγγνα.»

Οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Πορτογαλλίας εἶδον ἔθνος, καίπερ ἄλθται καὶ φυγάδες ἀπὸ δέκα καὶ ἑπτὰ αἰῶνων τῆς πατρίδος αὐτῶν, διατηρήσαντες ἀκριφῆ τὴν προφορὰν τῆς ἀρχαίας ἐβραϊκῆς. Διὰ τοῦτο ἐν τοῖς Γυμνασίοις τῆς Γερμανίας καὶ ἐν τοῖς Πανεπιστημίοις ἡ ἀρχαία ἐβραϊκὴ κατὰ τὴν προφορὰν αὐτῶν διδάσκεται. Μόνοι οἱ Ἕλληνες, κατὰ τοὺς ἐρασμίτας, οὐκ εἶδον ἔθνος· τούτου ἕνεκα βούλονται αὐτοὺς καταστῆσαι ἄλλους Ἰάπωνας ὅπως πᾶν τὸ ἐθνικὸν ἀπεκδύσωνται, ἦθη, ἔθη, γλῶσσαν, προφορὰν· ἀλλ' Ἀρκαδίην αὐτοῦσι· διὰ τί οὐχ ὀρθῶς, ὅτι τὴν φιλοπατριαν καὶ τὴν φιλοτιμίαν διδάσκουσι τοὺς Ἕλληνας καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, καὶ αὐτὰ τὰ ἄλογα ζῶα καὶ αὐτοὶ οἱ Δελφῖνες τῆς θαλάσσης;...

Ἄλλ' ἡ ἐρασμικὴ προφορὰ, φασί, τοσοῦτον ἐστὶν ἐρασμία, εὐφῶνος καὶ χαριτόδωτος! Ἄλλ' ἂν τοσαύτας καὶ τοιαύτας ἔχη ἀρετάς, ὅσας οἱ ἐρασμίται τῆς Γερμανίας λέγουσι, διὰ τί τὴν εἰσαγωγὴν αὐτῆς καὶ εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν οὐ προτείνουσι; διὰ τί ἀνέχονται ἵνα ἐν τῇ μητρικῇ αὐτῶν γλώσσῃ τοσαῦτα λέξεις ἑλληνικαὶ κατὰ τὴν ἀποτροπαιον καὶ βάρβαρον τῶν νέων Ἑλλήνων προφορὰν προφέρωνται; Evangelium, Evander, egyptus, aega, egina, phänomen, episod, Pisistratus, Phidias κτλ. κτλ. ὁ Λυκοῦργος πρὸς τὸν συμβουλευόντα ποιῆσαι δημοκρατίαν ἐν Σπάρτῃ ἀπεκρίνατο, ποιήσον πρότος σὺ δημοκρατίαν ἐν τῷ δῶ οἴκῳ. Τοῦτο οὐκ ἔχομεν δικαίον καὶ ἡμεῖς εἰπεῖν πρὸς τοὺς ἐρασμίτας τῆς Γερμανίας; διὰ τί οὐ προφέρετε ἐρασμικῶ τῷ τρόπῳ Evangelium euander, Aegyptus, Aegai (Aigai) Aegina, phänomenepisod, Peisistratus, Pheidias. Διὰ τί οὐ καθαίρετε ἀπὸ τῶν ἀσχημῶν τῆς τερατώδους προφορᾶς τὴν μετάφρασιν τῆς ἀγίας Γραφῆς ὑπὸ Λουθήρου, ὃς τὴν ἑλληνικὴν, ὡς οἱ Ἕλληνες, προφέρων, τὴν αὐτοῦ μετάφρασιν ἐμόλυνε, πολλὰς ἑλληνικὰς λέξεις κατὰ τὴν ἑλληνικὴν προφορὰν καὶ τὴν γερμανικὴν εἰσαγάγων, Δυσὶν θάτερον ποιήσατε ἢ τὴν ἑλληνικὴν προφορὰν ἀποβάλετε ἀπὸ τῶν ἐν τῇ γερμανικῇ γλώσσῃ ἑλληνικῶν λέξεων, διότι, καθ' ἡμᾶς, ἀλλόκοτός ἐστι (widersinnig), μυστὰρὰ (abscheulich), βάρβαρος (barbarisch), τερατώδης (monströs), εἰσάγοντες τὴν ἐρασμικὴν, τὴν ἐρασμίαν καὶ εὐφῶνον, ἢ καὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ γλώσσῃ τὴν ἑλληνικὴν προφορὰν παραδέξασθε· διότι ὁ ποιεῖτε νῦν ἀτοπώτατον ἐστὶ καὶ παραλογώτατον, ἐν μὲν τῇ γερμανικῇ προφέρειν τὰς ἑλληνικὰς λέξεις ἑλληνικῶς, Κλέω, Iphigenia, empirik ästhetik, pädagogik τὰς αὐτὰς δὲ λέξεις ἐν τῇ ἑλληνικῇ μὴ προφέρειν ἑλληνικῶς, ἀλλ' ἐρασμικῶς: Κλειῶ Ἰφιγένεια, εμπειρικὸς, αἰσθητικὴ, παιδαγωγικὴ. Αἱ ἑλληνικαὶ λέξεις ἐν τῇ γερμανικῇ ἑλληνικῶς προ-

φερόμεναι μονονουχί φωνὴν ἀφιεῖσθαι διαμαρτύρονται κατὰ τῶν ἐρασμικῶν τῆς Γερμανίας, οἵτινες πᾶσαν τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἐπιστήμην αὐτῶν κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῆς προφορᾶς αὐτοῦ στρέφουσιν.

Ὁ σοφὸς Blass δυσφορεῖ κατὰ τῶν ἀποφαινομένων ὅτι ἡ ἐρασμικὴ προφορὰ οὐκ ἔστιν ἀρχαία, ἀλλὰ νέα, πλαστὴ, τεχνητὴ καὶ αὐθαίρετος (dass die Erasmische Aussprache keinen Boden habe, sonder nichts als Willkür sei), οὐδέποτε ἐν ἑλληνικῇ χώρᾳ οὔτε λαλῆθεῖσα ὑπὸ ἑλληνικοῦ στόματος, οὔτε ἀκουσθεῖσα ὑπὸ ἑλληνικοῦ ὠτός, οὔτε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ὀμήρου καὶ Ἡσιόδου, οὔτε κατὰ τοὺς τοῦ Ἀρχιλόχου καὶ Σόλωνος, οὔτε κατὰ τοὺς τοῦ Περικλέους καὶ Πλάτωνος.

Κατὰ τὸν Blass ἡ ἐρασμικὴ προφορὰ ἐπὶ ἀσφαλοῦς στηρίζεται ἐδάφους, ἐπὶ ἐπιστημονικῶν ἀρχῶν· αἱ ἀρχαὶ εἰσὶ τρεῖς, δύο γνήσιαι, ἡ πρωτότοκος τοῦ Ἐρασμίου, καὶ ἡ δευτερότοκος, ἥτις εἰ μὴ τοῦ Ἐρασμίου, ἀλλ' ἐν τῇ πράξει εἰς τὸ μέσον ἦχθη. Das princip, wenn nicht das Ursprüngliche des Erasmus, so doch das in der That Aufzustellende ἢ δὲ τρίτη κίβδηλος καὶ νόθος (verfälschtes Erasmisches princip), ἥτις τὰς δύο ἄλλας ἐκτοπίσασα κατέλαβε τὴν θέσιν αὐτῶν καὶ ζῆ καὶ βασιλεύει. Τοσοῦτοι λοιπὸν μόχθοι καὶ ἀγῶνες καταβάλλονται, ὅπως βασιλεύῃ τὸ ψεῦδος· Λυπηρόν, ἀλλ' ἀληθὲς ἔστιν, ἡ βασιλεία τοῦ ψεύδους ὑπὲρ τὰς τρεῖς διαρκεῖ ἑκατονταετηρίδας.

(Ἀκολουθεῖ).

II ΠΡΟ ΤΟΥ ΚΑΤΑΚΑΥΣΜΟΥ

ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΔΥΟ ΚΟΣΜΩΝ ΔΙΑ ΤΗΣ ΑΤΛΑΝΤΙΔΟΣ.*

Μετὰ τοὺς ποιητὰς τούτους, οὐχὶ κατὰ χρονολογικὴν τάξιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν σειρὰν τῶν ἱστορουμένων, ἔρχεται ὁ Ἀπολλόδωρος, συνεχίζων καὶ, οὕτως εἰπεῖν, ἐπεξηγῶν τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡσιόδου λεχθέντα ἀνωτέρω.

Ταῦτα δὲ φαίνεται ὅτι δὲν παρέλαβε μόνον ἐκ τῶν ὀλίγων καὶ συντόμων λέξεων τοῦ ποιητοῦ τούτου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν διεσπαρμένων παραδόσεων τῆς ἐποχῆς του.

Ὁ συγγραφεὺς οὗτος λέγει τὰ ἑξῆς περὶ τοῦ δεκάτου ἄθλου τοῦ Ἡρακλέους :

« Δέκατον δὲ ἐπετάγη ἄθλον τὰς Γηρῶνου βόας ἐξ Ἐρυθείας κομίζεσθαι. Ἐρύθεια δὲ ἦν Ὀκεανοῦ πλησίον κειμένη νῆσος, ἣ νῦν Γάδεира καλεῖται Πορευόμενος οὖν ἐπὶ τὰς Γηρῶνου βόας, διὰ τῆς Εὐρώπης, ἄγρια πολλὰ παρελθὼν Λιβύην ἐπέβαινε καὶ παρελθὼν Ταρτησσὸν ἔστησε σημεῖα τῆς πορείας ἐπὶ τῶν ὄρων Εὐρώπης καὶ Λιβύης ἀντιστοίχους δύο στήλας. Θερμικινόμενος δὲ ὑπὸ Ἡλίου κατὰ τὴν πορείαν, τὸ τῶρον ἐπὶ τὸ

θεὸν ἐνέτεινε. Ὁ δὲ τὴν ἀνδρείαν αὐτοῦ θαυμάσας, χρῖσεν ἔδοκε δὲ παρὰ, ἐν τὴν Ὀκεανὸν διεπέρασε . . . »

(Ἀπολλοδ. βιβλίον Β, ε'—10)

Τὸ χωρίον τοῦτο παρέθεσα μᾶλλον πρὸς ὑποστήριξιν καὶ διασάφησιν τοῦ ἀμέσως κατωτέρω, τοῦ ἑξῆς :

« Ἐνδέκατον ἐπέταξεν ἄθλον παρ' Ἐσπερίδων χρῖσθαι μῆλα κομίζεσθαι. Ταῦτα δὲ ἦν, οὐχ ὡς τινες εἶπον, ἐν Λιβύῃ, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντος ἐν Ἐπερβορέοις . . . Ἐψύλασσε δὲ αὐτὰ δράκων ἀθάνατος. . . Μετὰ τούτους δὲ Ἐσπερίδας ἐφύλαττον Αἴγλη Ἐρύθεια, Ἐστία, Ἀρέθουσα . . . Βαδίζων δὲ δι' Ἰλλυρίων καὶ σπεύδων ἐπὶ ποταμὸν Ἡριδανόν, ἦκε πρὸς νύμφας Διὸς καὶ Θέμιδος. Αἴται μὴνύουσιν αὐτῷ Νηρέα . . . Μαθὼν δὲ Λιβύην διεξῆγε . . . Μετὰ Λιβύην δὲ Αἴγυπτον διεξῆγε . . . διεξῶν δὲ Ἀσίαν, Θερμυδραῖς, Λινδύων λιμένι προσίσγει . . . Παριὼν δὲ Ἀραβίαν Ἡμαθίωνα, κτείνει, παῖδα Τιθωνοῦ. Καὶ διὰ τῆς Λιβύης πορευθεὶς ἐπὶ τὴν ἕξω θάλασσαν. Καταπλεῖ ὁ δὲ παρὰ καταλαμβάνει. Καὶ περαιωθεὶς ἐπὶ τὴν ἦπειρον τὴν ἀντικρῦ, κατετόξευσεν ἐπὶ τοῦ Καυκάσου τὸ ἐσθίοντα τὸ τοῦ Προμηθεῖος ἦπαρ αἰετός. . . Κεῖ τὸν Προμηθεῖα διέλυσε . . . Ὅς δὲ ἦκεν εἰς Ἐπερβορέους πρὸς Ἀτλαντα, εἰπόντος Προμηθεῖος τῷ Ἡρακλεῖ αὐτὸν ἐπὶ τὰ μῆλα μὴ πορεύεσθαι, διαδεξάμενος δὲ Ἀτλαντος τὸν πόλον ἀποστέλλειν ἐκεῖνον, πεισθεὶς δὲ διεδέξατο . . . Ἐμοὶ δὲ φασιν οὐ παρὰ Ἀτλαντος αὐτὰ λαβεῖν, ἀλλὰ αὐτὸν δρῶσασθαι τὰ μῆλα, κτείναντα τὸν φρουρόντα ὄρειν . . . »

(Ἀπολλοδ. βιβλίον Β, ε', στ'—11).

Ἐκ τῶν εἰρημένων τούτων δύο χωρίων τοῦ Ἀπολλοδώρου παρατηροῦμεν ὅτι καὶ ὁ συγγραφεὺς οὗτος συμφωνεῖ μετὰ τῶν προρρηθέντων κορυφαίων ποιητῶν τῆς ἀρχαιότητος, ὡς πρὸς τὴν πρὸς δυσμὰς καὶ πέραν τοῦ Ὀκεανοῦ ὑπαρξιν ἐτέρων χωρῶν, δηλ. τῶν Κιμμερίων, Ἐσπερίδων καὶ Γοργῶν.

Διότι κατὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ δρομολογίου τοῦ Ἡρακλέους καταφαίνεται ὅτι οὗτος ἀναχωρήσας ἐξ Ἑλλάδος διήλθε τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Λιβύην, ἐκ τῆς ὁποίας μετέβη εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐκ ταύτης εἰς τὴν Ἀσίαν, ὁπόθεν παριὼν τὴν Ἀραβίαν, φωνεῖ τὸν Ἡμαθίωνα, ὅστις, ὡς γνωστόν, ἦτο βασιλεὺς τῆς Αἰθιοπίας, ἐπομένως ὁ Ἡρακλεῖς διήλθεν ἐκ τῆς Αἰθιοπίας καὶ οὐχὶ πάλιν ἐκ τῆς Λιβύης, ὡς ὁ συγγραφεὺς λέγει (συγχίζων, ὡς φαίνεται, τὸ ὄνομα, διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτοῦ Λιβύη καὶ Αἰθιοπία ὠνομάζετο ἢ αὐτὴ ἡπειρος)· ὅθεν διὰ τῆς Αἰθιοπίας πορευθεὶς φθάσει εἰς τὴν ἐξωτερικὴν θάλασσαν, ἥτις βεβαίως ἦτο ὁ Ὀκεανός, ἐνθα τὸ δὲ παρὰ τοῦ ἡλίου ὑπῆρχεν. Εἰς τὸ προηγούμενον χωρίον του ὁ συγγραφεὺς οὗτος ὑποδεικνύει καὶ οὕτως εἰπεῖν ὁμηροῦ γεωγραφικῶς τὴν θέσιν ἐνθα ὑπῆρχε τὸ δέπας τοῦτο, ὅπερ τῷ ἐδόθη ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἐν τοῖς παρὰ τὴν Ταρτησσὸν τόποις κειμένοις παρὰ τὰς Ἡρακλείους στήλας ἐν Λιβύῃ, εἶτα δὲ τὸ δέπας τοῦτο λαβὼν διεπεραιώθη εἰς τὴν ἀντικρῦ ἡπειρον, ἥτις βεβαίως δὲν ἠδύνατο νὰ ἦ ἡ νῆσος Ἐρύθεια, ἀλλὰ μεγάλη γῆ, δι' ἧς μετέβη εἰς τὰς Ἐσπερίδας, διελθὼν προηγούμενος διὰ τοῦ Καυκάσου καὶ Ἀτλαντος.

Τίς δὲ ἦτο ἡ μεγάλη αὕτη ἡπειρος ἐν τῇ ἐκτυλίσσει τῆς παρούσης θά ἐκδηλωθῆ.

Μετὰ τὸν Ἀπολλόδωρον ἔρχεται ὁ παρ' Αἰλιανῶ ἀναφερόμενος Θεόπομπος λέγων :

*) Ἴδε ἀριθ. 31, σελ. 602—605.